

Az ötlet védelme a joggyakorlatban és jogalapjának deregulációja²

„...azt tapasztalhatjuk, hogy az emberi cselekvésnek ama módjait, a gazdasági termelésnek ama gyümölcseit, amelyek értékesek a társadalomra nézve: a jogrend gondozása alá veszi azzal a céllal, hogy azokat erősítse, fejlessze. Az anyagi javak körében ez általában így van, az eszmei javak körében ellenben ugyanezt csakis bizonyos kategóriák tekintetében tapasztalhatjuk.”³

Bevezetés

A gazdaság, a tudomány, a fejlődés motorja elsősorban az új, az addig ismeretlen látásmód, gondolat, ötlet megjelenése. Ez az újdonság, *innováció* viszi előre társadalmunkat, ezért az jellemző, hogy az innovatív megoldásokat a jog oltalmazza, és védi, megbecsüli az új megoldások, alkotások létrehozóit. A jog ezért sokszor monopóliumot biztosít a szellemi tevékenység eredményeként létrejött alkotáson, terméken. Ennek a jogi védelemnek a formája attól függően változik, hogy milyen jellegű maga az elgondolás, hogyan hasznosítható. Sok esetben többféle oltalom is kérhető (pl.: védjegyoltalom, formatervezési mintaoltalom). A tipikus oltalmi formák közé tartozik a találmány, szerzői mű, dizájn (formatervezési minta), üzleti titok. A jog védelmi lehetőségei ellenére sokan ötleteiket megosztják egymással. Ha nem figyel oda a feltaláló, leronthatja találmánya újdonságát azzal, hogy egy tudományos konferencián előadja kutatási eredményeit, és ezzel megfosztja magát (illetve munkáltatóját) a szabadalmi oltalom megszerzésétől. Különösen start-upok esetén jellemző az ötletek megosztása, ötletelés. Ez annak tudatában van így, hogy az elgondolásokat, ötleteket a versenytárs vagy általában másik piaci szereplő továbbgondolhatja, és azt hasznosíthatja.

Az ötleteket *önmagában* külön jogszabály nem védi, azok védelmét a szerzői jogi törvény egyébként általában kizárja. Az ötlet védelmének jogi megítélése, védelmének kizártsága a bírói gyakorlatban nem volt ennyire egyértelmű. Kialakult az ítélkezési gyakorlatban egy olyan irány, amely az ötleteket valamilyen formában oltalmazni kívánta. Ez pedig az innovatív megoldások, a kereskedelem és a gazdaság szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír. Nem mindegy ugyanis, hogy egy általános elgondoláson, ötleten, elven kizárólagos jogi védelmet biztosít a jog egy személy számára, vagy azt bárki felhasználhatja, alakíthatja, és ezzel újat, hasznosat hoz létre, konkrét tartalommal töltheti azt fel.

Ezzel kapcsolatosan a tanulmány három nagy kérdéskörre fókuszál: (1) az ötletek és a szellemi alkotások kapcsolódási pontjainak feltérképezésére, (2) azokra a jogintézményekre, jogalapokra, amelyek az ötleteket védhetik, átfoghatják, illetve (3) az ötlet védelméhez kapcsolódó joggyakorlat bemutatására. Ebben a tekintetben az ötletek alatt a műszaki jellegű megoldásokat, ötleteket nem vizsgáljuk, hanem csupán a szerzői joggal rokon elgondolások képezik a tanulmány tárgyát. A tanulmány az előbbieket bemutatásán keresztül alapvetően

¹ Doktorandusz, SZTE ÁJTK Civilisztikai Tudományok Intézete, E-mail: schultzmarton@gmail.com.

² A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00008 azonosítójú, EU társfinanszírozású projekt támogatta.

³ Fazekas Oszkár: A szellemi tulajdon jogbölcséletéhez. In Emlékkönyv Nagy Ferenc huszonöt éves egyetemi tanárságának megünneplésére. Atheneum, Budapest, 1906. 150. o.

kettő, elsősorban magán-jogbölcseleti problematikára koncentrált: az egyik az ötlet feletti esetleges kizárólagos jogosultság elismerésének elvi, jogértelmezési problémájára vonatkozik, a másik pedig az erre adott jogalkotói válasza: a deregulációra, a védelem alapjának megszüntetésére.

I. Jogi védelmére vonatkozó koncepciók

I.1. Numerus clausus

A szellemi alkotások, az eszmei javak, vagy korábbi terminológiával az ész szüleményeit külön-külön törvények oltalmazták. Ami ezeken kívül esett, azt alanyi jog hiányában a bírói gyakorlat sem ismerte el jognak. A királyi Kúria állandó és egységes gyakorlata az ötlet önálló jogalapon nyugvó – analogikus – elismerését elvi jelleggel zárta ki több döntésben.⁴ Ebben a tekintetben az innováció szempontjából a monopolizálható szellemi alkotások körét a törvényileg védett eszmei javaknál húzta meg a királyi Kúria, minden ezek körén kívül eső gondolat, eszme, javaslat, elgondolás, elv stb. jogi védelme ki volt zárva. Ezek bárki által szabadon felhasználhatóak voltak, és az ezen ötletekből származó esetleges újabb ötletek, újabb szellemi alkotások létrehozása számára a jog teret nyitott. Ez az elv nem pusztán eseti döntésekben jelenik meg, hanem azt a Kúria szokásjognak is tekintette, így normatív ereje volt: „Általános magánjogi elv, hogy az emberi munkának külön jogszabály által nem védett minden eredménye az emberiség közkincsévé válik és így bárki által szabadon felhasználható és utánozható. Azokat a külön jogszabályokba foglalt (szerzői, szabadalmi, védjegyjogi, mintaoltalmi) korlátokat, amelyek az egyéni munka eredményéhez fűződő egyéni érdekek érvényesülésének a külön jogszabályok által érintett vonatkozásokban az emberi közösség és fejlődés érdekében határt szabnak.”⁵

Azt mondhatjuk, hogy ez az elv ma is töretlen, a szabályozás alapvonalait tekintve változatlan. A jogi szabályozást egyébként uniós jogalkotó is lezártnak tekinti. Legalábbis erre utal az üzleti titok irányelv preambuluma: a szellemi tőke létrehozására és alkalmazására irányuló beruházás piaci versenyképességük és innovációs teljesítményük, valamint ezen keresztül a beruházás megtérülése vonatkozásában meghatározó elem, ami pedig az üzleti célú kutatás-fejlesztés mozgatórugója. Amennyiben kutatási és innovációs beruházásaik teljes körű kiaknázása nyilvános módon nem megoldható, a vállalkozások különböző eszközöket vesznek igénybe innovációs tevékenységeik eredményeinek biztosítása érdekében. Az ilyen eszközök közé tartoznak a szellemi tulajdon-jogok, így a szabadalmak, a formatervezési minták és a szerzői jog használata is. Az innovációs tevékenységek eredményei biztosításának egy másik eszköze a szervezet számára értékes, széles körben nem ismert tudásnak az ahhoz való hozzáférés védelme melletti kiaknázása. Az ilyen jellegű nem nyilvános, és a jogosult szándéka szerint bizalmasan kezelendő értékes know-how és üzleti információk üzleti titokként ismertek.⁶ Hasonlóan leszűkíti a védelem körét az innovációs törvény szellemi tulajdon és szellemi alkotás fogalmai által a külön nevesített szellemi alkotásokra.⁷

A szellemi alkotásoknak ezt a lezárt felsorolását a jogirodalom, a dologi jogokra vonatkozó rendezőelvhez hasonlatosan numerus claususnak nevezi. Ugyan viszonylag

⁴ K. 1934. máj. 11. — P. I . 4215/1933.; K. 1936. jan. 23. — P. I . 4708/1935.; K 1937. dec. 7. — P. I. 3996/1937.; K. 1940. dec. 5. — P. I . 3487/1940.

⁵ K. 1940. máj. 7. — P. IV. 1512/1940.

⁶Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2016/943 Irányelve (2016. június 8.) a nem nyilvános know-how és üzleti információk (üzleti titkok) jogosulatlan megszerzésével, hasznosításával és felfedésével szembeni védelemről. Preambulum (1)

⁷ 2014. évi LXXVI. törvény 3. § 20. pont és 21. pont

egyértelműnek tűnik, hogy alanyi jog csak akkor létezik, ha a tárgyi jog, a jogszabály azt valamilyen formában tartalmazza, oltalmazza, ha közelebbről megvizsgáljuk e jelenséget, mégsem teljesen az.

Az áru- és vállalatjelzők joga csak részben kodifikált, hiányzik a bírói gyakorlat által egyébként védelemben részesített kereskedelmi név törvényi oltalmának alapja, az alanyi jog deklarálása. *Faludi Gábor* mutat rá, hogy az iparjogvédelem nemzetközi keretrendszerébe a kereskedelmi név is beletartozik.⁸ A Párizsi Uniós Egyezmény szerint a kereskedelmi nevet az unió mindegyik országa oltalomban részesíti, bejelentés vagy lajstromozás kötelezettsége nélkül, akár része az valamely gyári vagy kereskedelmi védjegynek, akár nem.⁹ Ugyan egyetlen törvény sem deklarált *általános* alanyi jogi jogosultságot e tekintetben, a joggyakorlat a kereskedelmi nevek (mint be nem jegyezett üzletjelzők) védelmét a jellegbitorlás¹⁰ és a névbitorlás¹¹ diszpozícióinak keretében védi. A törvényi alap hiánya miatt azonban senki nem vonja kétségbe annak jogalapját. Ehhez hasonlatosan tehát az ötlet jogi védelme sem lehet kizárt pusztán azon az alapon, hogy azt külön törvény nem nevesíti.

1.2. A Ptk. hatálybelépését megelőző gyakorlat

A Legfelsőbb Bíróság, illetve más felsőbbbíróóságok a 2000-es évek környékén több esetben is foglalkoztak az ötlet önálló jogalapon nyugvó védelmével. Míg korábban a szellemi alkotások lezárt katalógust alkottak, addig ezekben a döntésekben alapvető felfogásbeli változást láthatunk. Ennek az alapja és okozója az 1977-es Ptk. novella ún. hézagmentes oltalomra vonatkozó szabálya (az ún. nem nevesített szellemi alkotáshoz fűződő jog), amely ezt a numerus clausust, ezt a korábbi zárt rendszert fellazította. A hézagmentes oltalom alapján a Ptk. jogvédelmet biztosított külön nem nevesített szellemi alkotásoknak, amelyek nem váltak közkinccsé és társadalmilag széles körben felhasználhatóak voltak.

A lazulás nem a jogirodalomban jelentkezett, hanem a joggyakorlat oldaláról, a felperesek oldaláról, a régi Ptk. 86. § (3) bekezdésének, mint jogalapnak a megjelenésében jelentett változást. Az alább vizsgált ügyekben nem a szerzői jogi védelem volt az, amire a felperes a keresetét alapozta, és nem az volt a felek között a vita alapja, hogy az ötlet a *szerzői jogi* védelem szintjét eléri-e, illetve hogy elérheti-e. A hézagmentes oltalom szabályának az a tényálláseleme adott fogódzót a feleknek, hogy a külön törvényben nem nevesített szellemi alkotás is védelemben részesül. Az ötlet hézagmentes oltalom alá vonása ilyen szempontból azonban nyilván téves, hiszen az ötlet, mint olyan nem 1977 után jelent meg a társadalmi fejlődéssel, hanem már előtte is létezett, szabályozásának hiánya pedig tudatos jogalkotói döntésen alapult.

Az ötlet jogi védelmének vizsgálatát négy jogalap tekintetében találhatjuk meg a bírói gyakorlatban. Ide tartozik a szerzői jog, a hézagmentes oltalmi szabály, az üzleti titok és a know-how. Az alábbiakban ezek kerülnek bemutatásra.

⁸ Faludi Gábor: A licenciaszerződés. Polgári Jogi Kodifikáció 2008/2. szám, 12-23. o. <https://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/faludi-gabor-a-licencia-szerzodes-pjk-20082-12-23-o/76> (2019.11.25.)

⁹ Párizsi Uniós Egyezmény 8. cikk (1970. évi 18. törvényerejű rendelet)

¹⁰ 1996. évi LVII. tv. (Tptv.) 6. §; ÍH 2017. 51.; ÍH 2017. 52.; BDT 2012. 68.; Kúria Pfv. IV.20.489/2011/3.; ÍH 2005. 160.

¹¹ Ptk. 2:42. § (1) bek. és a 2:53. § f) pont.; ÍH 2014. 58.; ÍH 2008. 109.; BDT 2017. 33.

II. Az ötlet védelmének jogalapja

II.1. Szerzői jog

A szerzői jogi törvény szerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. Ez a védelem ugyanakkor nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.¹² A szerzői jog az irodalom, a művészet, a tudomány területére eső egyéni, eredeti jellegű alkotásokat, műveket védi, és az ötletek, elvek, elgondolások jogi védelmét egyértelműen kirekeszti védelmi köréből.¹³ Az ötletek, elvek, elgondolások senki által nem sajátíthatóak ki, azok bárki által felhasználhatók, azokat bárki egyéni, eredeti jelleggel ruházhatja fel további szellemi alkotótevékenysége által. Az ötletek szerzői jogi védelmét a német bírói gyakorlat is kizárja.¹⁴

Erre egyrészt a társadalmi fejlődés, az innováció miatt kerülhet sor, másrészt pedig ez abból az általános elvből folyik, hogy egy személynek nem állhat fenn alanyi joga olyan jogtárgyon, amely nem rendelhető egyértelműen és kétséget kizáróan csak az adott személyhez. Az adott jogtárgy feletti rendelkezési jog nem szorítható meghatározott személyre vagy személyekre, nincs konkrétan beazonosítható jogosult, akinek jogi érdeke (alanyi joga) állhatna fenn.¹⁵ Erre utal lényegében *Fazekas* is, aki szerint a szellemi termékeket a jogalkotó „úgy vonja bele a jogrend csatornahálózatába, hogy az azok útján érvényesülő társadalmi energia minél teljesebb és hatékonyabb eredményeket érjen el”.¹⁶

A kifejezett törvényi tilalom nem is engedi a műszaki megoldások körén kívül jelentkező ötletek jogi védelmének másfajta, analógia alapú elismerését, hiszen a jogalkotói akarat viszonylag egyértelmű. Az ide sorolható ötletek lehatárolására két jogi tény kínálkozik: az irodalmi, művészeti, tudományi jelleg, másrészt pedig a szerzői jog hatálya alá eső művek köre.¹⁷ Helyesebb azonban a negatív irányú meghatározás: azon ötletek, amelyek nem vonhatóak a műszaki megoldások, a know-how védelmi körébe. E körbe tartozó, a szerzői jogi védelmet el nem érő ötletek esetén hívható fel ugyanis az analógia-tilalom a szerzői jogi törvény 1. § (6) bekezdése. A gondolatok, ötletek általános védelmének kizárása szükségszerű, *Balás* ezt a következőképpen fogalmazza meg: „a szerzői jog bitorlása szempontjából a szellemi tartalom kifejezésének egyéni különyszerűsége az irányadó, vagyis az, hogy egy bizonyos szellemi tartalom nem oly módon van-e utánozva, amint minden szellemi tartalmat mindenki újból alkothat, ha ismeri azokat a jeleket, amelyek az értelmet közvetítik, és megvan minden szükséges egyéb ismerete is a pusztá megértéshez, vagy pedig az utánzás már nem is utánzás már, hanem új alkotás, amelyen meglátszik az egyén bélyege.”¹⁸

A svájci jog ehhez hasonlóan a szerzői művek tervezeteit csak akkor védi, ha azok önmagukban kielégítik a szerzői mű kritériumait,¹⁹ a kutatási adatok nem ilyenek.²⁰ A német jog a lexikonok készítésére vonatkozó ötleteket szintén nem védi.²¹ A Legfelsőbb Bíróság ezt

¹² 1999. évi LXXVI. törvény 1. § (3) bek.

¹³ 1999. évi LXXVI. törvény 1. § (6) bek.

¹⁴ GRUR 1987, 704.; GRUR 1995, 47.; NJW 2003, 2828.

¹⁵ Schultz Márton: A vagyoni személyiségi jog: A személyiségi jog vagyoni és személyi viszonyainak monizmusa a tárgyiasítható személyiségi jegyek vonatkozásában. In *Jogelméleti Szemle* 2019/1. 109. 124. o.

¹⁶ *Fazekas*: i.m. 151.o.

¹⁷ 1999. évi LXXVI. törvény 1. § (2) bek.

¹⁸ Balás P. Elemér: Rádió, szerzői jog, sajtójog. In Koltay András (szerk.): Balás P. Elemér emlékkönyv. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 224. o.

¹⁹ Hilty, Reto M.: *Urheberrecht*. Stämpfli, Bern, 2011. 101. o.

²⁰ BGR, 1995, 101, E. 3 a – Laborergebnisse.

²¹ NJW-RR 1987, 1081 – Warenzeichenlexika.

az elvet szintén alkalmazza. A számítógépi programfejlesztő folyamat egyes elkülöníthető szakaszai is létrehozhatnak olyan önálló alkotásokat, amelyek külön szerzői jogi oltalomban részesülhetnek.²² A Szerzői Jogi Szakértő Testület álláspontja szerint a szerzői jogi védelem számítógépes programok esetén a feladat meghatározásának jellegétől és mélységétől is függ. Nincs védelem akkor, ha a megrendelő csupán az elvégzett feladatot határozza meg, védelem áll fenn akkor, ha meghatározza a létrehozandó számítógépi programot részleteiben pl.: az alkalmazandó algoritmusokat és a pontos képernyőterveket.²³

A jogalkotó akarata a szerzői jogi védelem szempontjából viszonylag egyértelműen kirajzolódik. Az 1945 előtti ítéletek minden esetben a szerzői joghoz kötötték az ötletekkel, elgondolásokkal kapcsolatos jogvitákat, illetve a felperesek kereseti kérelme is elsősorban erre vonatkozott, így a kereset elutasítása is erre támaszkodott minden esetben. Jelentős változást láthatunk ehhez képest a 2000-es években, amikor más jogalapokon, a szerzői jogot már egyértelműen figyelmen kívül hagyva érvényesítettek a legtöbb esetben igényt.²⁴ Így a hézagmentes oltalom szabálya alapján, az üzleti titokra, know-how-ra hivatkozva, illetve a régi Ptk. jogi érdekeket is védő 2. §-ára.²⁵

II.2. Hézagmentes oltalom szabálya

Az ötlet védelmének jogi alapját az ún. hézagmentes oltalom szabálya biztosította, biztosíthatta. A hézagmentes oltalom szabályát az 1977-es Ptk. novella építette be a kódexbe a know-how védelmével együtt. A Ptk. novella indokolása nem emeli ki annak részletesebb indokait, hogy a know-how mellett egyéb szellemi alkotások védelem alá helyezésére miért van szükség, csupán annyit mond ki, hogy a törvény az „általános rendelkezésével védelem alá helyez minden szellemi alkotást. Ennek különösen a még közkinccsé nem vált alkotásokkal és a jogi személyek vagyoni értékű gazdasági, műszaki ismereteivel és tapasztalataival kapcsolatban van jelentősége, mert jelenleg ezeknek nem nyújtanak védelmet külön jogszabályok.”²⁶ Az 1959-es Ptk. e szabálya védte azokat a szellemi alkotásokat is, amelyekről a külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és még közkinccsé nem váltak. Ezzel a törvény alanyi jogot biztosított a külön törvényben nem szabályozott szellemi alkotásoknak is. Az alanyi jog megsértése esetén az 1959-es Ptk. 87. § (1) bekezdés alapján a személyhez fűződő jogok megsértése esetén alkalmazható valamennyi polgári jogi igény alkalmazására lehetőséget biztosított. Egy álláspont az 1959-es Ptk. 86. § (3) bekezdés szerinti hézagmentes oltalmat alkalmasnak találja, találta az ötlet szerződési jogi védelmének megalapozására.²⁷ Egy másik, uralkodóvá vált álláspont ugyanakkor ennek a lehetőségét kizárja.²⁸ Ennek alapján került ki a törvényből a szellemi alkotások általános védelmének lehetősége, hiszen a hézagmentes oltalom elvét a Ptk. már nem tartalmazza. A szabály deregulációjának több oka volt. Ilyen a nemzetközi

²² BH 1993. 545.

²³ SZJSZT 26/2009. sz. vélemény

²⁴ BH 1999. 252.; BDT 2006. 23.; BDT 2007. 192.; BDT 2012. 135.; BH 2005. 209. A műszaki jellegű megoldások tekintetében a know-how védelemtől függetlenül szintén önálló jogalapon: BDT 2011. 2443.

²⁵ 1959. évi IV. törvény 2. § (1) A törvény védi a személyek vagyoni és személyhez fűződő jogait, továbbá törvényes érdekeit. Ezt a megközelítést alkalmazza, részben az üzleti titok védelmével összemosva a BDT 2012. 135. sz. döntés. A jogi érdek részletesebb tárgyalásától eltekintünk, ugyanis a jogi érdek nem önállóan, hanem valamely tárgyi jog által biztosított alanyi jog keretében kerülhet védelmezésre, ennél fogva bármely jogi érdek védelme valamely konkrét jogszabályhely alapján kell, hogy megjelölésre kerüljön.

²⁶ 1977. évi IV. törvény indokolás

²⁷ Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Tóth Péter, 2014. 88. o.

²⁸ Faludi Gábor: Szerzői jog és Iparjogvédelem. In Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 1. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 203. o.

egyezményeken alapuló szabályozási háttér hiánya, a nevesített oltalmi formák bővülése és a bizonytalan bírói gyakorlat.²⁹ A bizonytalan bírói gyakorlat körében *Faludi Gábor* a kútfürési eljárás,³⁰ a Walton pezsgőnév³¹ és egy jelmondat („Mindannyian mások vagyunk”)³² védelmét emeli ki.³³ *Grad-Gyenge Anikó* ezen túl további érveket jelenít meg az eltörlés legitimálása mellett, így a hézagmentes oltalom alkalmazásának átmeneti jellegét, politikai jellegét és a nevesített jogok védelmének gyengítését.³⁴

II.3. Üzleti titok formájában megvalósuló védelem

Az üzleti titok formájában megvalósuló védelem releváns lehet, ha az üzleti titokként történő kvalifikáció feltételei fennállnak.³⁵ Ez azért lehet így, mert külön védelem hiányában is kötelezhetik magukat a felek szerződéses úton, hogy egy adott ötlet felhasználásának feltételeit meghatározzák. Valamely ötletnek titoktartás formájú védelme elképzelhető a bírói gyakorlat szerint is, ha az üzleti titoknak minősül. A Pécsi Ítéltábla szerint a peres felek a szerződés aláírásával egymás közötti viszonyukban arra kötelezték magukat, hogy a szerződés keretein kívül, azaz az ötletgazda kihagyásával nem valósítják meg az ötletgazda érdekkörébe tartozóként elismert ötletet.³⁶ A jogtárgy ebben a tekintetben azonban nem ötlet, hanem titkos ismeret, titok.

II.4. Know-howkénti védelem

Felmerülhet annak a lehetősége is, hogy egy ötlet know-howként jelenik meg, kerül értékelésre. A Legfelsőbb Bíróság a Pécsi Ítéltáblával ellentétben két okból sem tekintette know-how-nak a névötletet. Egyrészt azért, mert a névötlet, mint a gazdasági életben hasznosítható javaslat nem azonosítható a gazdasági ismeret tényálláselemével. Másrészt pedig azért, mert az ismeretnek valamilyen megoldásban testet kell öltenie ahhoz, hogy a know-how-ként védelemben részesülhessen. A névötlet a Legfelsőbb Bíróság szerint abban az esetben érné el az „ismeret” illetve a know-how-ra jellemző „megoldás” szintjét, ha a megfelelő kifejtés, indoklás azt megfelelő ismerettartalommal töltené meg, egyben megjelenítené megalkotásának reprodukálható gondolati folyamatát.³⁷ Ez a meglátás azonban alapvetően téves, hiszen ha a szóbeli megjelölések (a gazdasági életben a vállalat- és árujelzők) védelmét vizsgáljuk, úgy egyértelmű, hogy egy szóbeli megjelölésre vonatkozó ötlet, elgondolás nem részesülhet a know-how részéről védelemben, hiszen ezek védelmére más jogintézmények szolgálnak – a védendő jogi tárgy eltérő jellege okán. A védelem a célszerűtől leszűkítés (teleologikus redukció) okán kizárt. Szóbeli megjelölésen alanyi jog csak a megkülönböztető képesség megszerzésével szerezhető. Ez pedig bejegyzéssel (lajstromozással) vagy huzamos használatl (kereskedelmi név) szerezhető. Egyebekben a

²⁹ Faludi 2018: 202. o.

³⁰ BDT 2011. 2443.

³¹ BH 2005. 209.

³² BH 1999. 252.

³³ Faludi 2018: 203. o.

³⁴ Grad-Gyenge Anikó: Búcsú a szellemi alkotások jogától? – A szerzői jog és az iparjogvédelmi oltalmi formák polgári jogi védelme a magyar magánjogban. <https://ptk2013.hu/szakcikkek/grad-gyenge-aniko-bucusu-a-szellemi-alkotások-jogától-a-szerzői-jog-es-az-iparjogvédelmi-oltalmi-formak-polgari-jogi-vedelme-a-magyar-maganjogban/1776> (2019.11.25.)

³⁵ Az üzleti titok fogalma: 2018. évi LIV. törvény 1. § (1) bek.

³⁶ BDT 2012. 135. („Pécs Lexikon”)

³⁷ BH 2005. 209. („Walton”)

frappáns ötletek megmaradnak a szerződéses szolgáltatás kategóriáján belül, és kizárólag *inter partes*, mint szolgáltatás kerülhet értékelésre.

III. Az ötlet jogi védelmével kapcsolatos életviszonyok

Az ötlet jogi védelmével kapcsolatosan a bírói gyakorlatban többféle tipikus vagy jellemző életviszonyt találhatunk: a jelmondatok védelmét, a reklámötleteket, illetve a szakmai előkészítő anyagokat. Ide sorolhatóak még a kereskedelmi névre, védjegyre vonatkozó ötletelések, javaslatok is.

III.1. Jelmondatok

A szellemi alkotás formájában történő védelem oldaláról tekintve a jelmondatok (szlogen)³⁸ jogi védelme a védjegy jog keretében valósulhat meg. Ugyan lehetőség van arra is, hogy egy jelmondat kereskedelmi név formájában részesüljön védelemben, azonban a védjegy jogi regisztráció biztosabb, hatékonyabb védelmet nyújt és a jog létének bizonyítását a védjegylajstrom is megkönnyíti. Az SZTNH a jelmondatok védjegyként történő bejegyzését nem zárja ki, megengedhetőnek tartja.³⁹ A német jog rövidebb mondatok, reklámok jelmondatainak (*Werbeslogans*) védelmét nem zárja ki, ha azok megkülönböztető képességgel bírnak.⁴⁰ Tattay a kereskedelmi névvel összefüggésben emeli ki ehhez hasonlóan, hogy annak védjegykénti bejegyzése megkönnyíti a védelmet.⁴¹ Erre példa lehet a Knézy Jenő által sportközvetítések során használt „Jó estét! Jó szurkolást!” kifejezés, mint egy személyre jellemző jelmondat szóvédjegyként történő bejegyzése.⁴²

Amennyiben egy jelmondatot az azt kitaláló, alkalmazó személy, az ötletgazda nem kíván védjegyként lajstromoztatni, úgy bizonyos esetekben személyiségi jogi védelmet biztosít a bírói gyakorlat akkor, ha a személyiségi jog jogosultja, az ötletgazda jogos érdeke sérül a jelmondat más általi felhasználása következtében. Erre a magyar bírói gyakorlatban szintén Knézy Jenő korábban említett köszönési módja a legismertebb jogeset.⁴³ A bírói gyakorlat a jelmondat jogellenes kereskedelmi felhasználását az ezzel okozott hamis látszat keltése okán a jó hírnév megsértésének tekintette, az újabb bírói gyakorlat hasonló jogsértések esetén inkább az adott személyiségi jegy – a konkrét esetben a névjog – megsértését állapítja meg.⁴⁴ Kérdéses ugyanakkor, hogy a bírói gyakorlat jelmondatok esetén elismeri-e ezeket nem nevesített személyiségi jogoknak, vagy ebben a tekintetben fenntartja a jó hírnév általi védelmet. A német bírói gyakorlatban a hamburgi táblabíróság a hanghoz való jog elismerésével védte a jelmondatot („*Noch 'n Gedicht*”), amely Heinz Erhardtra jellemző tipikus jelmondat volt.⁴⁵

A védjegyként, illetve a személyiségi jogi védelmen túl a bírói gyakorlat a jelmondatok ötletkénti védelmével is foglalkozott. A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor a jelmondat ötletként, a hézagmentes oltalom alapján magvalósuló védelmét elvi érveléssel, általánosságban zárta ki a következő indokkal: „a felperesek által megalkotott jelmondatnak a rendezvény jellegéből és eszmei tartalmából eredően is megállapíthatóan az volt a funkciója,

³⁸ A szlogen kifejezést használja az 2001. évi XCVI. törvény 1. § (1) bek.

³⁹ Belényi Andrea et al.: Iparjogvédelem. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2012. 112. o.

⁴⁰ Fezer, Karl-Heinz: Markenrecht. C.H. Beck, München, 2009. 381. o. [§ 3 Rn. 506.]

⁴¹ Tattay Levente: A kereskedelmi nevek. Gazdaság és Jog 2011/6. szám, 20. o.

⁴² EBH 2004. 1022. („Jó estét! Jó szurkolást! II.”)

⁴³ BH 2002. 261. („Jó estét! Jó szurkolást!”)

⁴⁴ BDT 2018. 87. („kutatóintézet”)

⁴⁵ OLG Hamburg Urt. v. 08.05.1989, Az.: 3 W 45/89 „Heinz Erhardt”

hogy a másság tiszteletét jelentő gondolatot és emberi magatartást népszerűsítse. A felperesek épp azt akarták elérni a rendezvényükkel, hogy az általuk vállalt eszmeiséget mindenki tegye magáévá, azaz e gondolat az általuk választott kifejezési mód révén is váljon élő gyakorlattá. Ezt a szándékot és ezt a célt szolgálta a felperesek által megalkotott, „mindannyian mások vagyunk” jelmondat. Emiatt meg lehetett állapítani, hogy a perbeli jelszó (jelmondat, szlogen) nyilvánosságra hozatala egyben a szellemi alkotást közkinccsé is tette. Így nem sértették meg az alperesek a felperesek szellemi alkotáshoz fűződő személyiségi jogait akkor, amikor a jelmondat által kifejezett célnak is megfelelően a jelmondatot saját tevékenységük során felhasználták. A közkinccsnek minősülő jelmondatot ugyanis bárki szabadon felhasználhatja.”⁴⁶ A jogi értékelés ebben a tekintetben tulajdonképpen szembekerül az előbb említett BH 2002. 261. sz. döntéssel, hiszen ha a valakire jellemző jelmondat közkinccsé válik, úgy az személyiségi jogi védelemben sem részesülhet. Ennél fogva helyesebb abból kiindulni, hogy a jelmondat védelme akkor lehet adott, ha az adott szlogen külső szemlélő számára egyértelműen egy adott személyhez kapcsolható, azaz a jelmondat egy személy érdekkörébe tartozik, a forgalom úgy tekinti, hogy a jogalanynak alanyi joga áll fenn afelett. Ez – függetlenül attól, hogy az ötlet önálló jogalapon történő védelmét elismerjük-e – lehetővé teszi a jelmondat védelmét általában. A kérdés szempontjából – szemben a Legfelsőbb Bíróság álláspontjával – annak nincsen jelentősége, hogy a jelmondat közkinccsé válik. A jogtárgyak csupán egyik csoportja válik annak felfedésével, nyilvánosságra hozatalával közkinccsé, más csoportja esetén a harmadik személyek irányában funkciójánál fogva meg kell jelennie (tkp. érzékelhetőnek, észlelhetőnek kell lennie) a jogtárgynak, mert jogi védelmének alapja éppen ebben rejlik. Ilyenek a személyiség külső megjelölései, és a jelmondat is.⁴⁷ A bírói gyakorlat esetlegessége és nem egységes jellegére mutat rá az is, hogy egy másik ügyben a Fővárosi Ítéltábla egy marketingkonceptióba ágyazottan megjelenő reklámötlet részeként felhasznált jelmondatot nem a közkinccsé válás, hanem éppen a széles körű társadalmi felhasználás hiánya miatt nem látta oltalmazni külön törvény védelme alá nem tartozó szellemi alkotásként.⁴⁸

III.2. Szakmai anyagok, szerzői művek előkészítő munkálatai

A szerzői mű megalkotásának folyamata nem egy pillanat, hanem általában hosszan tartó folyamat. Különösen igaz ez a kutatómunkával összeállított tudományos művekre is. Rengeteg energiát, munkát és ráfordítást, másrészt pedig tervezést és ehhez kapcsolódó koncepciót igényel az ilyen művek létrehozása, amely esetén maga a szellemi alkotótevékenység, az ötlet, a gondolat már megfogant ugyan, az a leendő szerző, szerzők fejéből kezd kivándorolni, kapcsolatba lépni a fizikai valósággal, tárgyasulni, azonban még nem jut el a kész szerzői mű stádiumába. Mivel a mű nincsen megalkotva, így nem valósult meg az a jogi tény, amely a szerzői jog megszerzésének feltétele lehetne, így a jogi helyzet függő jellegű.

Egy ilyen, Pécs város lexikonának elkészítésével, összeállításával, szerkesztésével kapcsolatos üggyel találta magát szemben a Pécsi Ítéltábla is. Az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás szerint dr. V.Gy. a felperesi alapítvány képviselőjeként 1999-ben tárgyalásokat kezdett Pécs város polgármesterével, a gazdasági kamara megyei szervezetének elnökével és a helyi kulturális élet más jelentős szereplőivel egy városlexikon kiadása érdekében. V.Gy. tervét minden érintett kiválóan minősítette, annak megvalósítása azonban a várható költségek fedezete hiányában elmaradt. Dr. V. Gy. később levelet intézett dr. S.T.-hez,

⁴⁶ BH 1999. 252. („Mindannyian mások vagyunk”)

⁴⁷ Schultz: i.m. 108. o.

⁴⁸ BDT 2007. 192. („Semmi trükk!”)

a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara titkárához röviden vázolja a mű előtörténetét és tervezett vázát, kérve a segítséget befektetők felkutatásához. Az ötlet elnyerte dr. S.T. tetszését, javasolta reklámcég bevonását a megvalósításba. Elkezdődött a lexikon összeállítása, az abba felveendő tartalom kiválogatása, összegyűjtése stb. A lexikon összeállítását a pénzügyi helyzetre hivatkozással leállították. Később a Pécs Város Lexikonát kiadták, arra V.Gy.-nek ráhatása nem volt, de szerette volna, hogy mintegy „ötletgazdagként” tüntessék fel a művön a nevét.⁴⁹

III.3. Reklámötletek

Az ötlet feletti rendelkezési jog, az ötlet megvalósítása, kidolgozása gyakran kapcsolódik valamely megrendelésre készült reklámötlethez. A marketingkonceptióba ágyazott reklámötletet a reklámszakma kreatívnak nevezi, ezzel összefüggő tevékenység a reklámstratégia kidolgozása, a reklám mondanivalójának meghatározása, a reklámötletek vizuális megjelenítése, reklámszövegek (jelmondatok, szlogenek) kidolgozása.⁵⁰ Egy ügyben a Fővárosi Ítéltábla kifejtette, hogy az adott esetben a „P. bank Leasing hitellel” reklámkampányához kidolgozást nyert egy bűvészfigura, amely egy sajátos gondolatosságot hordozó kapcsolatot teremtett meg a reklámozott termékkel kapcsolatban. A televízióban bemutatott reklámfilm, mint játékfilm ugyancsak a hitellel reklámozta, felhasználva ahhoz a reklámötletet, a bűvész figuráját élő szereplővel és nem rajzfilmfiguraként megjelenítve, ezáltal is közvetítve a termékkel összefüggésben azt a tartalmat, amit az eredeti reklámötlet tartalmazott. A bíróság szerint szorosan a reklámozott termékhez köthető gondolatossággal bíró reklámötletről lévén szó, hiányzik a társadalmi széles körű felhasználhatóság, mint törvényi feltétel, amelyre tekintettel nem jöhet figyelembe a hézagmentes oltalom által nyújtott törvényi védelem.⁵¹

A királyi Kúria állandó gyakorlatában szintén elutasította a reklámötletek szerzői jogi, illetve más jogalapon nyugvó védelmét, azon indokkal, miszerint a jogi értékelés szempontjából közömbös az a kérdés, hogy az üzleti reklám a perlő személy eredeti ötletének megvalósulása-e.⁵²

III.4. Szóbeli megjelölések

Hasonlóan vitás volt egy termék kereskedelmi nevére vonatkozó ötlet jogi védelme. A konkrét perben pezsgők elnevezésére vonatkozó névötletek közül a Walton/Valton elnevezés esetleges, a hézagmentes oltalom alapján megvalósuló védelme képezte. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a szóbeli megjelölésekre vonatkozó javaslatok, a névötletek nem minősülnek know-how-nak, mert annak feltételeit nem teljesítik, ugyanakkor önállóan, a hézagmentes oltalom szabálya alapján sem nyújtható védelem. A bíróság ezzel kapcsolatban a következő, meghaladott álláspontot foglalta el: A Valton névötletből nem állapítható meg, hogy a névnek az adott kereskedelmi termékhez való párosítása mögött milyen gondolati tartalom, milyen megfontolások, milyen szellemi alkotó folyamat húzódik meg. A felperes a pályázatában a Valton névötletet (szemben a V. A. által javasolt Walton névjavaslatlal) semmilyen indoklással nem látta el. A névötlet tehát a kellő kidolgozottság, a kifejtés, a név és a termék közötti kapcsolat megindokolásának a hiánya miatt nem hordozott olyan

⁴⁹ BDT 2012. 135. („Pécs Lexikon”)

⁵⁰ BDT 2007. 192. („Semmi trükk!”)

⁵¹ BDT 2007. 192. („Semmi trükk!”)

⁵² K. 1937. dec. 7. — P. I. 3996/1937.

ismerettartalmat, olyan gondolatiságot, amely a termékre vonatkoztatott névötletet a szellemi alkotás rangjára emelhetné volna. Az uralkodó álláspont alapján a vállalat- és árujelzők, mint a kereskedelmi élet vagyoni értékkel bíró szóbeli megjelölései, így a védjegy is, nem azok új, innovatív, kreatív szellemi alkotási jellege miatt részesülnek védelemben. Az árujelzők, a védjegy jogi védelmének alapja is abban rejlik, hogy ezáltal a fogyasztók a jogosult áruit és szolgáltatásait meg tudják különböztetni más árujától és szolgáltatásától. *Elster* még próbálkozik a védjegyet szellemi alkotótevékenységre visszavezetni azzal az indokkal, hogy egy megfelelő árujegy megválasztása is alkotó-teremtő jelleggel bír,⁵³ bár ez nála az általa felállított *trialista* (személyi, dologi és versenyjogi mozzanat együttese) szellemi alkotási védelem igazolásából is fakadt. Az erre vonatkozó tevékenység szerződéses szolgáltatás tárgyaként értelmezhető a normatív szabály alapján.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontjával ellentétben a szóbeli megjelölések, így a kereskedelmi névre vonatkozó ötlet sem tud közkinccsé válni, hiszen egy szóbeli megjelölés csak akkor részesül védelemben, ha megkülönböztető képességet szerez magának. Valamilyen lajstromba vétel hiányában ez a kereskedelmi névi minőség által igazolható. A perbeli esetben csupán kereskedelmi névre vonatkozó ötletéről volt szó, így az nem kvalifikálható kereskedelmi névként. Kiemelendő egyébként, hogy a szóbeli megjelölések esetén a közkinccsé válás helyett elsősorban fajtanévvé válás vagy megkülönböztető képesség egyébkénti elvesztése eredményezheti a védelem megszűnését.

Az osztrák legfelsőbb bíróság (OGH) ehhez hasonlóan nem ismeri el a névötletek önálló jogi védelmét, azt ugyanakkor lehetségesnek tartja, hogy a felek szerződéses viszonyukban névötlet felhasználásáról rendelkezzenek.⁵⁴ Az OGH szerint csak olyan ötleteket és megoldásokat lehet szerződéses kikötésben szerepeltetni, amelyek ténylegesen valami újat, a megbízó által addig nem ismertet tartalmaznak, ezáltal pedig a megbízott önálló szellemi teljesítményén alapulnak.⁵⁵

IV. Dologiasult eszmei érték és az ötlet

Az egyes jogalapok, az egyes ötlet védelméhez kapcsolódó életviszonyok és azok jogi értékelésének vizsgálata után az ötlet jogi védelmének kizártságát helyezzük el dogmatikailag, azt pozicionáljuk és értékeljük. Ennél fogva a szellemi alkotások alapvető feltételei kerülnek megvizsgálásra – a szellemi teljesítmény és a fizikai világban megjelenő, tárgyiasuló alkotás.

IV.1. A szellemi alkotás jellegadó sajátosságai

A szellemi alkotások alapvetően a személyi jog területére esnek annak ellenére, hogy a vagyoni viszonyok nagymértékben áthatják és jellemzik ezeket a viszonyokat. A szellemi alkotás alapvetően az ember alkotótevékenysége eredményeként jön létre, azaz az valamely ember társadalmilag, iparilag hasznosítható, újszerű gondolatát oltalmazza. Ez a megoldás, alkotás monopolizálható, amely által az azt létrehozó vagy hasznosító személy vagyona kerül gyarapításra. *Alexander Elster* három jellegadó fogalmi elemet emel ki: (1) szellemi jellegű alkotásról (*geistige Schöpfung*) legyen szó, (2) amely forgalomképes formában jelenik meg, és (3) ez a szellemi alkotás, függetlenül annak forgalomképes formájától alkalmas az ipari

⁵³Elster, Alexander: *Urheber- und Erfinder-, Warenzeichen- und Wettbewerbsrecht (Gewerblicher Rechtsschutz)*. Walter de Gruyter & Co, Berlin und Leipzig, 1928. 4. o.

⁵⁴OGH 14.07.2009, 4 Ob 9/09s

⁵⁵OGH 14.07.2009, 4 Ob 9/09s

versenyben való részvételre.⁵⁶

Egy másik felosztás szerint a szellemi alkotásokra vonatkozóan a jogi szabályozásnak három szakasza különböztethető meg:⁵⁷

Az alkotás létrehozása,

a létrejött alkotás jogi oltalmának kiépítése, tekintettel mind a magán-, mind a közérdekére, a létrejött és oltalmazott alkotások felhasználása és elterjesztése.

A szerzői jog és a szabadalom elhatárolásának a kiindulópontja az, hogy a szerzői jog esetén egy egyéni, eredeti külső és belső forma jellemzi az oltalmat, addig a szabadalom esetében az egy műszaki megoldásként jelentkezik.⁵⁸

A szellemi alkotások esetén, beszéljünk az irodalom, a tudomány, a művészet területére eső alkotásról, iparilag alkalmazható műszaki megoldásról vagy védjegyről mindenképpen szükséges egy, kizárólag az ember által felfogható mozzanat, amely által ezek az alkotások valamilyen módon hasznossá válnak, függetlenül e hasznosság pénzben kifejezhető voltától. Ez az alkotó pillanat teszi e jogokat és e jogterületet szellemi, eszmei, immateriális jellegűvé. Ennek a jogi elismerése és értékelése lesz *a személyi pillanat*. Minden újszerű gondolat az ember fejében fogan meg, gondolatában ölt testet, ennél fogva az a fizikai világban kezdettől fogva nem létezik. Mindaddig tehát, amíg ezt a gondolatot az ötletgazda valami formában a fizikai világban nem rögzíti, nem tárgyasítja, addig az értelemszerűen hasznosításra sem kerülhet.

Az eszmei javak védelme alapvetően tehát két mozzanat együtteséből áll össze, a személyi pillanatból, az alkotás pillanatából, illetve ennek az alkotásnak a külső, fizikai világban való megjelenítéséből, közvetítéséből. A fizikai világban való megjelenés, tárgyasulás egyben funkciót is ad a gondolatnak, az ötletnek, az alkotásnak. Védelmének alapja abban rejlik, hogy abban mások vagyoni vagy nem vagyoni előnyt, felhasználást látnak. A tárgyasult alkotás tekintetében megjelenik a kereslet. A védelem ugyanakkor elsődlegesen mindig az eszmei jellegre koncentrálna jelenik meg, ahogy *Törő Károly* fogalmaz: „a szellemi alkotások joga csak akkor tölti be feladatát kielégítően, ha elsősorban nem az embertől elidegenített művet [...], hanem magát az embert, az alkotót védi, az alkotó személyiségi értékeit, és nem az alkotótól teljesen elszakadt „dologiasult eszmei értéket” oltalmazza.”⁵⁹

Ebben a tekintetben az ún. vagyoni személyiségi jog hasonlóan viselkedik. Egy álláspont szerint a vagyoni értékkel bíró személyiségi jegyek, így a filmsztárok imidzse sem egy eredeti ötlet vagy munka eredménye, ezért nem is lehet szellemi tulajdon tárgya.⁶⁰ Egy másik álláspont alapján a szellemi alkotási kvalifikáció szempontjából a testetlen jogtárgy fogalomképessége, átruházhatósága a jellegadó.⁶¹ Ez az álláspont elismeri a személyiségi jog egyes vonatkozásainak általános szellemi tulajdonjoggá válását,⁶² illetve egy részálláspont a név szellemi tulajdoni kvalifikációját. *Klippel* ezt *Namensimmaterialeigentum* néven nevezi.⁶³ A német legfelsőbb bíróság az örökölhető, átruházható személyiségi jegyek esetén azok alanyi

⁵⁶ Elster: i.m. 6. o.

⁵⁷ Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Vékás Gusztáv – Lontai Endre: Szerzői jog és Iparjogvédelem. ELTE Eötvös, Budapest, 2017. 40. o.

⁵⁸ Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Tóth Péter: Bevezető rendelkezések. In Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 84. o.

⁵⁹ Törő Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban. KJK, Budapest, 1979. 570-571. o.

⁶⁰ Beverly-Smith, Huw – Ohly, Ansgar – Lucas-Schloetter, Agnès: Privacy, Property and Personality. Cambridge University Press, New York, 2005. 3-4. o.

⁶¹ Götting, Horst-Peter: Persönlichkeitsrechte als Vermögensrechte. Tübingen, Mohr, 1995. 107.; Klippel, Diethelm: Der zivilrechtliche Schutz des Namens eine historische und dogmatische Untersuchung. K.n. Paderborn, 1985. 152. o.

⁶² Götting, Horst-Peter: Die Vererblichkeit der vermögenswerten Bestandteile des Persönlichkeitsrechts – ein Meilenstein in der Rechtsprechung des BGH. NJW 2001, 585. o.

⁶³ Klippel: i.m. 421. o.

jogi jellegének dogmatikai jellegét nem vizsgálta,⁶⁴ hasonlóan az osztrák legfelsőbb bírósághoz.⁶⁵ Ehhez hasonlóan, illetve ez alapján a szellemi tulajdonjogi minőséget az ötlet tekintetében is az alkotás és a tárgyasulás tekintetében vizsgálhatjuk.

IV.2. Az alkotás létrehozása

Az ötletek elsősorban két csoportra oszthatóak: a szerzői joggal rokon, ahhoz kapcsolódó ötletekre, illetve az ezen túli, elsősorban műszaki jellegű megoldásokra. Csécsy György ezt az alkotófolyamatot, az abban rejlő kreatív tevékenységet, illetve az innováció összefonódását emeli ki: „az alkotó munka és az innováció tehát kölcsönhatásban állnak egymással, az iparjogvédelem pedig a maga sajátos eszközeivel beépül mind az alkotómunkába, mind az innovációs tevékenységbe, ezáltal jelentős mértékben elősegíti az alkotó tehetségek kibontakozását és a gazdasági munkát.”⁶⁶ A szerzői jellegű védelmi rendszerekben a szerzői mű jellemzője, hogy az egyrészt az emberi elme alkotása, másrészt pedig egyfajta újszerűséget és egyéniséget, kreativitást kell, hogy felmutasson.⁶⁷ A svájci legfelsőbb bírói fórum szerint azok az eredeti ötletek érik el a védelem szintjét, amelyek egyéni jellegű szellemi alkotótevékenység eredményének önállósult lenyomatai, egy gondolat tárgyasulási, amelyek léte egyéni szellemi ötletet igényelt.⁶⁸ A német bírói gyakorlat a szerzői jogi törvény (UrhG) 2. § (2) bekezdése alapján a személyes szellemi alkotási jelleget vizsgálja (*persönliche geistige Schöpfung*). A kölni táblabíróság szerint ez alapján a szerzői jogi védelemhez az szükséges, hogy a műben megnyilvánuló személyi, szellemi alkotótevékenység egy ötleten nyugodjon, az azonban, hogy a létrejött műben felismerhető ez az ötlet, még nem jelenti önmagában azt, hogy az ötlet maga is védett lenne.⁶⁹ A német legfelsőbb bíróság ezt egy 2011-es ügyben konkretizálta, és kimondta, hogy a szerzői jogi védelem akkor állhat fenn, ha az ötlet megjelenítésének jellege, formája személyes jellegű, az adott terület hétköznapi alkotótevékenységétől eltérő szellemi alkotásban nyilvánul meg.⁷⁰ Az ötlet azonban – noha kétséget kizáróan a szellemi tevékenység terméke – nem ölt olyan formát, nem éri el azt a kidolgozottsági fokot, hogy abban a szerző szellemi tevékenységének egyéni-eredeti jellege felismerhető módon tükröződhetne és így az Szjt. 1. §-ának (3) bekezdése értelmében szerzői jogi védelem alatt állhatna.⁷¹ *Az alanyi jog vizsgálata szempontjából a szellemi tevékenységre igénylő választ kell adnunk, ennek kidolgozottsága azonban nem jut el az egyéni, eredeti jelleg szintjére, így ezen tényállás elem vizsgálatán vérzik el a védelem.* Ugyan a szerzői jogi törvény azt mondja, hogy a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől,⁷² itt azonban nem is ennek az egyéni, eredeti jellegnek a milyensége, hanem egyáltalán a fennállta a kérdéses.⁷³ Sok esetben úgy jön létre szerzői mű, hogy azt más mű inspirálja, az alkotó ahhoz hozzátesz, saját jogon alakítja egyéni eredeti jellegűvé. Ebben az

⁶⁴ NJW 2000, 2195 – Marlene Dietrich; NJW 2000, 2201 – der blaue Engel.

⁶⁵ OGH 17 Ob 2/10h – Maria Treben.

⁶⁶ Csécsy György: Az iparjogvédelem heterogenitása. Debreceni Jogi Műhely 2018/3-4.

⁶⁷ Lewinski, Silke von: International copyright law and policy. Oxford University Press, New York, 2008. 45. o. [3.32.]

⁶⁸ BGE 113 II 190.

⁶⁹ OLG Köln, Urteil vom 28.08.2009 - 6 U 225/08; BGH GRUR 1952, 51 – Zahlenlotto; BGH, Urteil vom 27.02.1981 - Az. I ZR 20/79 – Fragensammlung; BGH, Urteil vom 03.11.1999. Az. I ZR 55/97 – Werbefotos; BGH, Urteil vom 26.06.2003 – Az. I ZR 176/01 – Sendeformat.

⁷⁰ BGH, 01.06.2011 - I ZR 140/09.

⁷¹ SZJSZT 03/09. sz. szakvélemény a reklámötlet és kreatív koncepció szerzői jogi védelme tárgyában

⁷² 1999. évi LXXVI. törvény 1. § (3) bek.

⁷³ Más szempontból ezt a kérdéskört részletesen vizsgálja a német legfelsőbb bíróság: NJW 1975, 1882 – Geist von Oberzell.

esetben nem beszélhetünk szerzői jog bitorlásáról, sem átdolgozásról, sem megváltoztatásról.⁷⁴ Ebben a tekintetben az alkotás megindul, az ötlet mutathat fel vagy egyéni jelleget vagy eredeti jelleget, de a kettőt együtt sosem. Így a Szerzői Jogi Szakértő Testület álláspontja szerint a közismert, közzétett és a tervezők által felhasználásra kifejezetten ajánlott ötletek alapján megtervezett ruhák és ruhatervek nagyon szorosan vett értelemben és szűk terjedelemben élveznek csak szerzői jogi védelmet. Csak és kizárólag akkor sérülnek a szerző jogai, ha minden változtatás nélkül, „egy az egyben” másolja le valaki a tervet.⁷⁵

IV.3. Tárgyasulás

Az ötletnek, a szellemi alkotómunka eredményének a fizikai világban meg kell jelennie, tárgyasulnia kell. Valamennyi ötlet, legyen az szerzői műre irányuló, vagy műszaki megoldás mások számára is érzékelhetővé kell hogy váljon, kapcsolatba kell, hogy kerüljön a fizikai világ tárgyaival. Ez nem csupán a szellemi alkotásokra, hanem egyes személyiségi jogokra is jellemző sajátosság, amely azok későbbi forgalomképességének alapjául szolgál. Az, hogy a tárgyasult immateriális jog valóban részt vesz-e a kereskedelmi forgalomban, elsősorban a piaci viszonyokon, a keresleten múlik. A csupán jogsértés céljára létrehozott színpadi mű is tárgyasul.⁷⁶ A szellemi alkotások joga nem is magát a fizikai tárgyat, hanem az abban megtestesülő ötletet, szellemi alkotó tevékenységet oltalmazza, így a tárgyasult formának kizárólagos jelentőséget tulajdonítani nem lehet. A tárgyasulás nem az alkotási jelleghez, a szellemi tevékenységhez kapcsolódik, hanem az immateriális jogi jelleghez. Ez az oka, hogy objektíve nem zárt ki a személyiségi jegyek tárgyasulása, hiszen a személyiségi jogok is immateriális jogtárgyak, amelyek alapjellegükben a forgalomképességet, vagyoni minőséget nélkülözik. Ahogy *Fazekas* fogalmaz, „azt mutatják ezek a jelenségek, hogy a testi tárgyakba is belebújt az új idők szelleme és azt a dualizmust, amelyet eddig az ember magának vindikált, hogy t.i. testből és lélekből áll, most már a gazdasági javak váltják valóra: állván egy érzékelhető testből és valamely elvont szubsztanciából, amely a testi tárgyban – de kívül is – létezik”.⁷⁷ *Balás Elemér* a tárgyasítást a szerzői művek tekintetében, mint közlésre alkalmasságot konkretizálja, és érti alatta azt, amikor „az alkotó szellemi világából kilép az alkotás, és alkalmassá válik arra, hogy mint alkotás gyakoroljon hatást arra, akinek számára hozzáférhető”.⁷⁸

IV.4. Csökevényes alkotási jelleg és dologi szemlélet

Görög Márta emeli ki, hogy az ötlet addig nem részesül jogi védelemben, amíg valamilyen szellemi alkotás formájában nem tárgyasul.⁷⁹ Valójában a tárgyasulás és a tényleges vagyoni hasznosítás különválik. A tárgyasulás önmagában nem eredményez védelmet.⁸⁰ A szellemi alkotások nagyobb része esetén a jogszerzést, az alanyi jog

⁷⁴ SZJSZT 41/2004. sz. állásfoglalás azonos ötlet megjelenése különböző alkotásokban tárgyában

⁷⁵ SZJSZT 7/2005. sz. szakvélemény ruhatervek szerzői jogi védelme, ötletek felhasználhatósága tárgyában

⁷⁶ NJW 1975, 1882 – Geist von Oberzell.

⁷⁷ *Fazekas*: i.m. 145-146. o.

⁷⁸ *Balás P. Elemér*: Törvényjavaslat a szerzői jogról. In Koltay András (szerk.): *Balás P. Elemér emlékkönyv*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 728. o.

⁷⁹ *Görög Márta*: A tudás hatalma vs. a jog keretrendszere. *Debreceni Jogi Műhely* 2018/1-2. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2018/a_tudas_hatalma_vs_a_jog_keretrendszere/ (2019.11.25.)

⁸⁰ A személyiségi jegyek tárgyasulása esetén a jogi védelem továbbra is személyiségi jogi, azaz eszmei

keletkezését előidéző jogi tény valamely állami nyilvántartásba vétel lesz. A szerzői jog esetén a szerzői mű annak megalkotásától kezdve védelemben részesül,⁸¹ ebből a szempontból viszont a tárgyiasulás csak egy a jogi tények közül, amely csupán függő jogi helyzetet eredményez.⁸²

Az ötlet éppen azért marad kívül a jogi védelem körén, azért lesz közkinccs, mert személytelen marad. Az alkotás ennél fogva ott kezdődik, és ott válik el a puszta ötlettől, mikor az alkotó a tartalmi meghatározottság alakítását az alkotó személyiségének intuícióján, egyéniségén keresztül valósítja meg, és így hoz létre újat. Az így létrejött szellemi alkotás pedig egyénien újszerű (eredeti), és közlésre alkalmas.⁸³ Az ötlet ugyan közlésre alkalmas lesz vagy lehet, tehát alapvetően tárgyiasítható, az egyéni és újszerű jelleget⁸⁴ absztrakciójánál és személytelenségénél fogva azonban nélkülözi. *Tobias Lettl* is azt emeli ki, hogy az ötlet szerzői jogi védelme a személyes szellemi alkotótevékenység hiánya miatt nem lehetséges.⁸⁵ *Az első lépés ez egyéni, eredeti, újszerű szellemi tevékenység, amely az ötletnél már csökevényesen, részlegesen jelentkezik, és ebben a formában lép át a fizikai világba, tárgyiasul. A jogi védelem kizártsága tehát már a tárgyiasulás előtt jelentkezik.* Ez különösen akkor szembevetendő, ha a szerzői jogi oltalommal szembeállítjuk, amelynek szemléltetésére az alábbi táblázat szolgál.

A szerzői mű és az ötlet tényálláselemeinek összehasonlítása

		SZERZŐI MŰ	ÖTLET
Személyi szemlélet	Szemleli alkotótevékenység	X	X
	Egyéni, eredeti jelleg	X	–
Dologi szemlélet	Tárgyiasulás (megalkotás, rögzítés)	X	X

(saját szerkesztés)

V. Az ötletek dologi dinamikája és erkölcsi védelme

V.1. A joggyakorlat megoldása és a dereguláció

Az ötlet védelmének jogi megítélése igen eklektikusan mutatkozott az utóbbi évek gyakorlatában. A probléma magán-jogbölcseleti oldalát kidomborítva a következőket mondhatjuk el: a jogalkotó az ötletek, elvek, elgondolások szerzői jogi védelmétől szándékosan tekintett el. A királyi Kúria ennek megfelelően orientálódott kizárólagosan. Az 1977-es Ptk. novella által hézagmentes oltalom ezt a rendszert felborította, hiszen a szerzői jog explicit kizártsága okán nagyobb reménnyel biztosíthatott pernyertességet. *Lex posterior* jellege ellenére azonban a hézagmentes oltalomból sem következik a jogi védelem szükségessége, még csupán részben sem. Azonos életviszonyok jogi értékelése szempontjából több relevánsnak tűnő igény alkalmazása egyrészt jogértelmezés kérdése, másrészt az igényütközések feloldásán alapul. Ebben a tekintetben a jogalkalmazó az életviszony jogi

védelemre irányul, vagyoni személyiségi joggá ez akkor alakul át, ha a személyiségi jegy vagyoni érdekkörben (kereskedelmi, reklámcéllú) felhasználásra kerül.

⁸¹ Lewinski: i.m. 43. o. [3.25.]

⁸² BDT 2012. 135. („Pécs Lexikon”); BH 2005. 209. („Walton”)

⁸³ Balás P. Elemér: Szerzői jog és dologi dinamizmus. In Emlékkönyv Szladits Károly tanári működésének 30. évfordulójára. Grill, Budapest, 1938. 10. o.

⁸⁴ Balás 2018: 728. o.

⁸⁵ Lettl, Tobias: Urheberrecht. CH Beck, München, 2008. 43. o.

értékelését helytelenül végezte el. *A hézagmentes oltalom célja sosem volt az, hogy ötleteket védjen, a joggyakorlat mégsem ezen a szinten szakította meg a jogi értékelést, hanem a hézagmentes oltalom tényálláselemeinek valamelyikénél, és mint látható volt, azt is esetlegesen. A jogalkalmazónak ugyanis teleologikusan redukálnia kellett volna a hézagmentes oltalom szabályát, a 1959. évi IV. törvény 86. § (3) bekezdését, hasonlóan például ahhoz, amikor a bírói gyakorlat az általános kártérítés szabályát alkalmazva ítélte meg nem vagyoni kárigényeket.*⁸⁶

Ezt követte végezetül a jogalkotónak azon lépése, hogy a hézagmentes oltalmat megszüntette. Nem a megszüntetés helyességét, vagy helytelenségét kívánjuk vitatni, csupán arra rámutatni, hogy *egy alapvetően jogalkalmazásban, jogértelmezési szemléletváltásban célzott változást jogalkotói beavatkozással nem lehet megoldani, csupán az objektív jogi értékelést lehet korrigálni.* A jogi értékelés helytelenségét és az alanyi jog érvényesítésének más okból történő kizártságát elsősorban a joggyakorlatnak kellett volna felismernie. Ez szintén hasonló ahhoz, ahogy a bírói gyakorlat nem tudta helyén kezelni az analogikus nem vagyoni kárt és ezért sérelemként kodifikálta azt újra a jogalkotó.⁸⁷ *Az ilyen jogalkotói lépések egyrészt a legvégső jogi értékelésben a jogos-jogtalan értékdualban (az értékelés legvégső pontjában) jelennek meg, de azokat a defektusokat, amelyek a jogalkalmazás részéről jelentkeznek, nem tudja feloldani.* Ezt igazából hátráltatja is, hiszen nem hagyja a jogalkalmazást organikusan fejlődni. Ez a jelenség egyike azon tartóoszlopnak, amely a magyar jog rétegeinek egymáshoz való viszonyát meghatározza, és torzítja is el egyben. Mind az ötlet jogi védelme, mind az alapjául szolgáló jogalap erre hivatkozással való megszüntetése helytelen jogi lépés volt *ilyen szempontból.*

V.2. A dinamikus dologi szemlélet abszolút jellege

Kérdésként jelentkezik ugyanakkor, hogy ha valamely szellemi alkotás formájában védelemben nem részesülő gondolatok, ötletek önálló jogi védelmet nem érdemelnek, akkor tulajdonképpen ezek a teljesítmények, esetleges várományi helyzetek teljesen jogi védelem nélkül maradnak-e. A válasz természetesen: nem. A jogi értékelésben rejlő problémák alapját az képezi, hogy a fenti életviszonyokban megjelenő alkotó munkát, szellemi tevékenységet, az ötlet megszületését, a személyi pillanatot, emelték ki a kereseti kérelemben a felperesek. Ez a személyi eszme több formában jelenik meg a kereseti kérelemben: „ötlet szerzősége”, „ők találták ki a lexikont”. Ez végső soron a Ptk. alanyi jogi, jogalapi rendszerének helytelen értékeléséből fakad. A bíróságok, mivel a kereseti kérelemhez, a felek rendelkezéséhez kötve vannak, ez alapján kellett jogot, illetve igazságot szolgáltatniuk. Ugyan szerzői jogi védelem hiányában lehetséges lenne a szomszédos jogi védelem, hiszen az nem a szellemi alkotótevékenység, nem az egyéni eredeti jelleg oldaláról nyújt védelmet, hanem elsősorban a befektetett idő és energia oldaláról, azonban ekkor továbbra is kérdéses, mely ötletek milyen feltételekkel lehetnének ilyen értelemben védhetőek. Az ötleteken belüli ilyen szűkítés, absztrakciós szint nem látszik kirajzolódni.

A szellemi alkotótevékenység kiemelése helytelen perléshez vezetett, a jogrendszer ugyanis a nem külön jogintézmény formájában megjelenő ötleteket alapvetően nem veti a személyi szemlélet alá, hanem „dolog” módjára kezeli. Nem beszélhetünk tehát „a reklámötletre fűződő valamennyi vagyoni természetű jogról”, sem az ötletgazda neve feltüntetéséhez való jogáról.⁸⁸ A dologi szemlélet az igények teljesen más köréhez vezet el

⁸⁶ Görög Márta: A kegyeleti jog és a nem vagyoni kártérítés. Pólay Elemér alapítvány, Szeged, 2008. 104-105. o.

⁸⁷ Hasonló állásponton Petrik Ferenc: A nem vagyoni kár megtérítése védelmében. Polgári Jogi Kodifikáció 2003/1.

⁸⁸ BDT 2012. 135.

minket: a dologi és kötelmi igényekhez. Az látható volt a feldolgozott esetekből, hogy az ötlet létrehozatala, felhasználása valamilyen szerződéses konstrukcióban valósult meg az ötletgazda és az esetleges jogsértő (alperes) között. Ez jellemzőbben jelent egy vállalkozási, megbízási jellegű vegyes konstrukciót, amely felhasználási szerződéssel is vegyülhet, egy esetben azonban konzorcium, így polgári jogi társaság keretében került sor az ötlettel való visszaélésre. Ebben a tekintetben tehát az ötlet, mint szolgáltatás kerülhet jogilag értékelésre.

Az esetleges jogsértő magatartások, az ötlet ötletgazda nélküli későbbi megvalósítása, az ötlet megrendelő általi túlgondolása, a félkész, hibás ötlet felhasználása is kötelmi oldalról bírnak relevanciával. Egy hagyományos szerződési konstrukcióban a szolgáltatás elfogadása, a hibás teljesítés lehet releváns. Az ötlet tehát külön jogi védelem hiányában, mint szerződéses szolgáltatás értékelhető.

Egyébiránt a jogellenes, erkölcsileg helyteleníthető magatartások esetén kártérítés vehető igénybe, különösen ilyen a Ptk. új, a tájékoztatási és együttműködési kötelezettség megsértéséhez kapcsolódó 6:62. § (3) és (5) bekezdés alapján kérheti a kára megtérítését, ennek hiányában pedig a külön nem kodifikált *culpa in contrahendo* eseteiben a Ptk. 6:587. § szerinti utaló magatartásra hivatkozással. Ezekben az esetekben olyan életviszonyokról van szó, ahol a felek közötti kapcsolat, relatív viszony megalapozhat egyfajta védelmet, ez azonban sosem eredményez ötleten fennálló abszolút, mindenkivel szemben érvényesíthető jogot.

Ez a dologi szemlélet a külön védelem alatt nem álló ötletek személyi szemlélet alá helyezését egy vonatkozásban engedi meg, ez pedig a nem vagyoni érdekek kompenzálása: a sérelemdíj fizetésére irányuló igény. Annak ellenére, hogy az ötletek, mint szolgáltatások jelennek meg, a jogsértő különböző magatartása a szerződés teljesítésén túli, erkölcsi jellegű sérelmeket is okozhat az ötletgazdának. Ilyen sérelem lehet az, ha arra a szerződés aláírásával a felek arra kötelezik magukat egymás közötti viszonyukban, hogy a szerződés keretein kívül, az ötletgazda kihagyásával nem valósítják meg az ő érdekkörébe tartozó ötletet.⁸⁹ Hasonlóan erkölcsi sérelem az, ha az ötletgazda helyett végül más tüntetnek fel ötletgazdaként.⁹⁰ Ez az esetkör a sérelemdíj iránti igény mellett a jogsértés megszüntetésére vonatkozó igényt is kiválthat, hiszen a névjog teleologikus értelmezéséből adódóan valamennyi esetben felhívható analogikusan, ha az összetéveszthetőség lehetősége fennáll. Különösen kidomborodik a nem vagyoni sérelem akkor, ha a még félkész, hibás ötletet használják fel, amely alkalmas az ötletgazda szakmai előmenetelének hátrányos megítélésének kiváltására.⁹¹

Az ötlet tehát önmagában nem, mint az „ész szüleménye”, mint szellemi teljesítmény kerül értékelésre, hanem mint tárgy, kizárólag a tárgyasulás pillanata utáni állapotában. Ez különbözteti meg a nevesített szellemi alkotásoktól, és ezért kezelendő a dologi dinamika alapján mint szolgáltatás. A személyi eszme kizárólag a nem vagyoni érdekek megsértése oldaláról szüremelhet be a jogi értékelésbe. Nem csak a szellemi alkotási védelem elmaradása, hanem az ötlet kidolgozásának szerződéses szolgáltatásra való szorítása is tudatos jogalkotói döntésen alapul.

⁸⁹ uo.

⁹⁰ uo.

⁹¹ BDT 2006. 23.